

Putkilokasvien uhanalaisuutta arvioidaan jälleen

Eliölaajien uhanalaisuutta on arvioitu Suomessa jo 1970-luvulta alkaen. Uhanalaisten lajien luettelointi siirtyi 1980-luvulla ympäristöministeriön vetovuodelle, ja ensimmäinen virallinen arviointi eli Uhanalaisten eläinten ja kasvien suojelutoimikunnan mietintö julkaistiin vuonna 1985 (Rassi ym. 1986). Seuraava luettelo ilmestyi jo vuonna 1991 (Rassi ym. 1992) ja sitä seuraava vuonna 2000 (Rassi ym. 2001). Ruotsissa uhanalaisten eliölaajien luettelot päivitetään viiden vuoden välein, mutta Suomessa on päätetty tyytyä kymmenen vuoden välein tapahtuvaan päivitykseen. Täten seuraavaa, vuonna 2010 julkaistavaa uutta ”Punaista kirjaa” valmisteleva työ on nyt käynnistynyt. Työskentelyä eri eliötyöryhmissä ohjaa ympäristöministeriön asettama työryhmä, joka otti nimekseen ”Lajien uhanalaisuuden arvioinnin ohjausryhmä” (LAUHA).

IUCN-luokittelua (IUCN = Maailman luonnonsuojeluliitto) sovelletaan luonnonvaraisiin populaatioihin, jotka elävät luontaisella levinneisyysalueellaan. Retkeilykasvion määrittämää noudattaen uustulokkaaksi luokiteltu keltasauramo sijoittuisi luokkaan arviointiin soveltumattomat (NA; Not Applicable). Ohjeiden mukaan vanhimpien, ennen vuotta 1800 saapuneiden tulokkaiden uhanalaisuus kuitenkin arvioidaan.

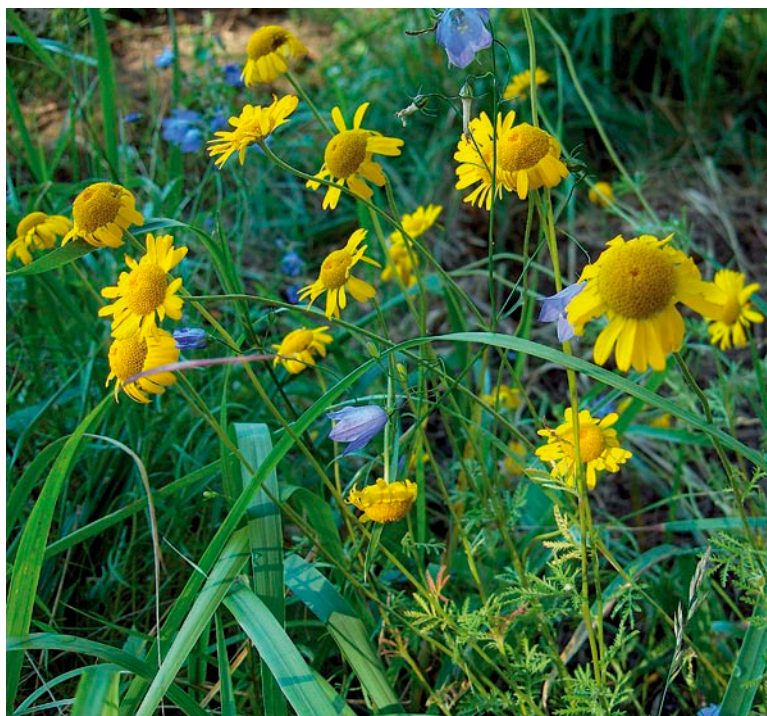
IUCN-categorization (IUCN = International Union for Conservation of Nature) is applied to wild populations inside their natural range. *Anthemis tinctoria* is considered a neophyte according to the Finnish Flora Retkeilykasvio and would thus be classified as Not Applicable (NA). However, the oldest neophytes which have arrived to the region before 1800, will be assessed.

Työryhmän vetäjänä toimii tuttuun tapaan Pertti Rassi.

IUCN:n ohjeet käytössä

Jo edellisessä, vuoden 2000 uhanalaisuusarvioinnissa käytössä oli Maailman luonnonsuojeluliiton (IUCN) laatima arviointikriteeristö ja luokittelu, jonka tarkoituksena on yhdenmukaistaa eri puolilla maailmaa tehtäviä uhanalaisuuden arviointeja. IUCN:n jonkin verran päivitettyä ohjeistusta noudatetaan edelleen. Ohjeista on toimitettu suomenkielinen opaskirja (Mannerkoski & Rytteri 2007; löytyy myös netistä: www.ymparisto.fi).

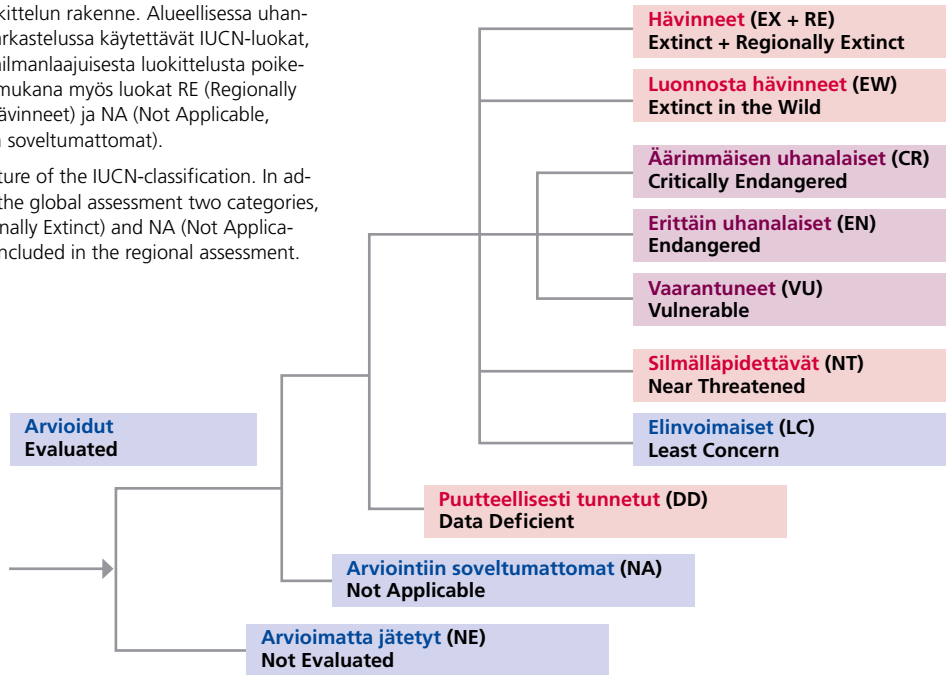
Periaate on, että **kaikki** tarkastelualueella elävät taksonit käydään läpi ja sijoitetaan johonkin luokkaan. Osa näin tarkastelluista kokoneista voidaan päättää jättää kokonaan arvioimatta (NE; Not Evaluated). Putkilokasveista näihin voidaan sijoittaa esimerkiksi hankalimmat, apomiktisesti lisääntyvät ryhmät tai alkuperäisten lajiemme risteyvät. Uusi luokka, arviointiin soveltumattomat (NA; Not Applicable) on putkilokasvien tarkastelussa erityisen käyttökelpoinen ja jossakin määrin työtä selkiyttävä. LAUHA-ryhmä on päättänyt, että luokkaan sijoitetaan satunnaiset ja vuoden 1800 jälkeen vakiintuneet uustulokkaat. Vuoden 1800 aikarajaa on käytet-

Terhi Rytteri

IUCN-luokittelun rakenne. Alueellisessa uhanalaisuustarkastelussa käytettävät IUCN-luokat, jossa maailmanlaajuisesta luokittelusta poiketen ovat mukana myös luokat RE (Regionally Extinct, hävinneet) ja NA (Not Applicable, arviointiin soveltumattomat).

The structure of the IUCN-classification. In addition to the global assessment two categories, RE (Regionally Extinct) and NA (Not Applicable), are included in the regional assessment.

ty myös Ruotsissa (Gärdenfors 2005). Kaikki muut: alkuperäiset, muinaistulokkaat ja ennen vuotta 1800 saapuneet vanhat tulokkaat arvioidaan ja sijoitetaan joko hävinneiden, uhanalaisten, silmälläpidettävien tai elinvoimaisien luokkiin. Ne taksonit, joiden uhanalaisuusluokkaa tai elinvoimaisuutta ei pystytä arvioimaan, jäävät puutteellisesti tunnetuiksi (DD; Data Deficient).

Muistin virkistykseksi kerrotakoon, että IUCN:n kriteereissä tarkastellaan muun muassa eliölajin populaation kokoa sekä ikä- ja sukupuolijakaumaa; jo tapahtunutta tai ennustettua kannan kehityksen suuntaa eliölajista riippuvan ajanjakson kuluessa; elinympäristön määrällistä ja laadullista kehitystä; levinneisyysalueen kokoa; esiintymispaikkojen määrää ja kehitystä jne. Luokituksesta ja kriteereistä kiinnostuneen kannattaa tutustua edellä mainittuun oppaaseen, josta selviää tarkemmin, mitä IUCN tarkoittaa esimerkiksi ”populaatiolla”, ”lisääntymiskykyisellä yksilöllä”, ”sukupolven pituudella” tai ”taantumisella”.

Putkilokasvien arvioinnin kulku

Putkilokasvien uhanalaisuuden arvioinnin tekee tarkoitusta varten vuonna 1990 perustettu, asiantuntijoista koostuva kasvityöryhmä. Sen puheenjohtajana on tällä hetkellä Tapio Rintanen. Sihteerin tehtäviä hoitaa Suomen ympäristökeskuksessa Mika Kalliovirta. Muut työryhmän jäsenet ovat: Carl-Adam Hægström, Sirkka Hakalisto, Anne Jäkäläniemi, Tiina Kanerva, Kalevi Keynäs, Marja Koistinen, Antti Lammi, Veli-Pekka Rautiainen, Veikko Salonen (varajäsen) ja Anna Uusitalo. Markku Lehtelä osallistuu työryhmän toimintaan Anne Jäkäläniemen sijaisena.

Arviointityön avuksi saimme Helsingin kasvimuseolta tiedostomuodossa Suomen putkilokasvien luettelon, joka käsittää kaikki Retkeilykasvion (Hämet-Ahti ym. 1998) ja sen päivityksen (Hämet-Ahti ym. 2005) sisältämät taksonit, joita on yhteensä noin 2700. Työskentelyn alussa luettelo jaettiin kahteen osaan. Aikaisemmin

(valtakunnallisesti tai alueellisesti) uhanalaisiksi luokitelluista lajeista on todennäköisesti kertynyt muita enemmän tietoja, joten niihin palataan myöhemmin. Loput noin 2000 taksonia täytyy käydä yksi kerrallaan läpi. Arviointiin soveltumattomat uustulokkaat merkitään NA-luokalla. Varmuudella elinvoimaisille taksonille annetaan LC-luokka (Least Concern) ja lyhyt perustelu. Ehdokkaat NE-luokkaan merkitään myös. Jäljelle jäävät taksonit arvioidaan sitten tarkemmin IUCN:n kriteereihin peilaten.

Kaikki arvioidut ja arvioimatta jätetyt taksonit saavat dokumentoinnin – uhanalaisiksi luokitelluilla dokumentointi on tarkempi ja muilla kevyempi. Dokumentointin tullaan aikanaan myös julkaisemaan, mikä on uhanalaisuuden arvioinnin läpinäkyvyyden ja uskottavuuden kannalta tärkeä asia. Putkilokasvityötä helpottaa huomattavasti se, että päätimme jo viime arvioinnin jälkeen dokumentoida uhanalaisiksi luokiteltujen lajien arvioinnin perustelut (Rautiainen ym. 2002). Kaikki-

Terhi Rytteri

▲ Kissankäpäle on esimerkki lajista, joka tulee ottaa tarkempaan tarkasteluun. Sitä kasvaa koko maassa, mutta se on monin paikoin taantunut. Oleellista on selvittää, ylittääkö väheneminen A-kriteerin 30 % kynnyksen.

▲ *Antennaria dioica* is an example of a plant which need to be assessed carefully. It still occurs in the whole country but in the recent decades it has declined remarkably. It is essential to find out whether the population decline exceeds the critical threshold of 30 % of the criterium A.

Terhi Rytteri

en eliöryhmien käytössä oleva dokumentointilomake löytyy netistä: www.ymparisto.fi > Luonnonsuojelu > Lajien suojelu > Uhanalaiset lajit > Uhanalaisuusarviointi 2010. Samoilla sivuilla voi myös seurata uhanalaisuuden arvioinnin etenemistä.

Kasvityöryhmällä tulee olemaan arviointityössä vielä runsaasti pohdittavaa. Joudumme miettimään, mitä taksonomisia tasoja tulee ja on järkevää arvioida. Esimerkiksi risteymissä ja variaatioasolla voi olla taksoniteita, joilla on kasvistomme omaleimaisuuden ja monimuotoisuuden kannalta merkitystä, vaikka esimerkiksi risteymät jätettiin vuoden 2000 arvioinnista kokonaan pois. Mietittävä on myös, mitä tehdään ainoastaan peltorikkoina esiintyvillä muinaistulokkaille, joista monet ovat maailmanlaajuisestikin harvinaistuneet. Mahdollisesti palautamme rukiin ja pellavan rikat takaisin uhanalaisien joukkoon. Kuulemme mielellämme botanistien mielipiteitä asiasta, palautetta voi toimittaa vaikka tämän jutun kirjoittajille.

Aineistot ja aikataulu

Aikaisemmin valtakunnallisesti uhanalaisiksi luokitelluista lajeista ja niiden nykytilasta on usein jo kohtuullisen hyvä käsitys. Niiden

◀ Suomenlahdennurmikohokilla on suppeahko levinneisyysalue Suomenlahden rannoilla. Kasvi on kuitenkin melko yleinen soraisilla ja kivisillä rannoilla, eikä sen populaation pienenemistä ole havaittu. Sitä voitaneen siis pitää elinvoimaisena (LC; Least Concern).

◀ *Silene vulgaris* var. *littoralis* is an endemic taxon which has quite a restricted distribution area on the shores of Gulf of Finland. However, it is rather common on various types of stony and gravelly shores, and no population decline has been observed. Thus, the plant can most probably be considered as Least Concern (LC).

esiintymä- ja havaintotietoja on kerätty ja tallennettu mm. ympäristöhallinnon Hertta-tietojärjestelmään, josta tietoja voidaan poimia uutta arviointia varten. Tarpeellisia tietolähteitä ovat edelleenkin kasvimuseoiden aineistot ja kotimainen kirjallisuus, etunäissä Lutukan ja Talvikin artikkelit. Alueelliset uhanalaisuusselvitykset ovat erityisen hyödyllisiä muodostettaessa valtakunnallista kokonaisuutta eri lajien tilanteesta. Viime arvionnin jälkeen ilmestyneitä alueellisia selvityksiä on vain valitettavan vähän (Häyhä 2003, Vauhkonen 2003, Uusitalo 2007). Paikallisfloorat, kuten tällä vuosituhannella ilmestyneet Kouvolan (Taarna 2000) ja Oulun (Väre ym. 2005) kasvistoselvitykset ovat myös hyödyllisiä kasvien tilaa ja kehitystä arvioitaessa. Mielenkiintoinen ja ajatuksia herättävä lähde ovat niin ikään valtakunnan metsien inventointiaineiston (VMI) pohjalta tehdyt analyysit yleisten metsäkasvien runsausmuutoksista (Reinikainen ym. 2000), kuten myös selvitys Salon seudun lehtojen kasvilajiston muutoksista 70 vuoden ajanjaksolla (Kalpa & Lammi 2005). Tänä vuonna valmistuva luontotyyppien uhanalaisuusarviointi tulee myös tarjoamaan runsaasti uutta tietoa kasviemme elinympäristöjen kehityksestä (Raunio ym. 2008a, 2008b). Ja edelleen: verta, hikeä ja kyyneleitä maastossa vuodattaneet kasviharrastajat ja -tutkijat ovat keskeisessä asemassa yrittäessämme päästä selvyteen kasvistomme tilasta vuonna 2010. Joudumme varmasti lähestymään monia teistä kysymystemme kanssa.

Työn aikataulu on suunniteltu seuraavasti: vuoden 2008 aikana käydään läpi kaikki taksonit ja annetaan niille alustava luokka. Vuoden 2009 aikana työstetään lopulliseen muotoon uhanalaisiksi luokiteltavien taksonien perustelut ja dokumentoinnit, jotka toimitetaan LAUHA-ryhmän tarkistettaviksi ja hyväksyttäviksi. Vuoden 2010 aikana kirjoitetaan eliöryhmäkohtaiset yhteenvetotekstit ja toimitetaan lopullinen Punainen kirja, jonka on tarkoitus ilmestyä vuoden 2010 lopussa.

den 2010 aikana kirjoitetaan eliöryhmäkohtaiset yhteenvetotekstit ja toimitetaan lopullinen Punainen kirja, jonka on tarkoitus ilmestyä vuoden 2010 lopussa.

- Gärdenfors, U. (toim.) 2005: *Rödlistade arter i Sverige 2005 – The 2005 Red List of Swedish Species*. — 496 s. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hämet-Ahti, L., Suominen, J., Ulvinen, T. & Uotila, P. (toim.) 1998: *Retkeilykasvio*. 4. täysin uudistettu painos. — 656 s. Luonnontieteellinen keskusmuseo, Kasvimuseo, Helsinki.
- Hämet-Ahti, L., Kurtto, A., Lampinen, R., Piirainen, M., Suominen, J., Ulvinen, T., Uotila, P. & Väre, H. 2005: Lisäyksiä ja korjauksia Retkeilykasvion neljanteen painokseen. — *Lutukka* 21: 41–85.
- Häyhä, T. 2003: Uhanalaiset kasvit Kantaa-Hämeessä. — *Alueelliset ympäristöjulkaisut* (Hämeen ympäristökeskus) 306: 1–129.
- Kalpa, A. & Lammi, A. 2005: *Salon seudun lehtojen kasvimuutokset 70 vuoden ajanjaksolla*. — 110 s. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen moniste 2/2005.
- Mannerkoski, I. & Ryttylä, T. 2007 (toim.): *Eliölajien uhanalaisuuden arviointi – Maailman luonnonsuojeluliiton (IUCN) ohjeet*. — 143 s. Ympäristöopas, Suomen ympäristökeskus.
- Rassi, P., Alanen, A., Kempainen, E., Vickholm, M. & Väisänen, R. (toim.) 1986: *Uhanalaisten eläinten ja kasvien suojelutoimikunnan mietintö III. Suomen uhanalaiset kasvit*. — 431 s. Komiteamietintö 1985:43. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Rassi, P., Kaipainen, H., Mannerkoski, I. & Ståhls, G. (toim.) 1992: *Uhanalaisten eläinten ja kasvien seuranta-toimikunnan mietintö*. — 328 s. Komiteamietintö 1991:30. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (toim.) 2001: *Suomen lajien uhanalaisuus 2000*. — 432 s. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Raunio, A., Schulman, A. & Kontula, T. (toim.) 2008a: Suomen luontotyyppien uhanalaisuus. Osa 1. Tulokset ja arvioinnin perusteet. — *Suomen ympäristö* 8/2008 (painossa).
- Raunio, A., Schulman, A. & Kontula, T. (toim.) 2008b: Suomen luontotyyppien uhanalaisuus. Osa 2. Luontotyyppien kuvaukset. — *Suomen ympäristö* 8/2008 (painossa).
- Rautiainen, V., Ryttylä, T., Kurtto, A. & Väre, H. (toim.) 2002: Putkilokasvien uhanalaisuuden arviointi – lajikohtaiset perustelut. — *Suomen ympäristö* 593: 1–194.
- Reinikainen, A., Mäkipää, R., Vanha-Majamaa, I. & Hotanen, J. (toim.) 2000: *Kasvit muuttuvassa metsäluonnossa*. — 384 s. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

- Taarna, J. 2000: *Kouvolan kasvisto*. — 174 s. + liitteet. Kouvolan kaupungin ympäristönsuojelutoimiston julkaisu 3/2000.
- Uusitalo, A. 2007: *Kylien kaunokit, soiden sarat – Keski-Suomen uhanalaiset kasvit*. — 202 s. Keski-Suomen ympäristökeskus, Jyväskylä.
- Vauhkonen, M. 2003: Päijät-Hämeen uhanalaiset ja silmälläpidettävät putkilokasvit. — *Alueelliset ympäristöjulkaisut* 326 (Hämeen ympäristökeskus): 1–98.
- Väre, H., Ulvinen, T., Vilpa, E. & Kalleinen, L. 2005: Oulun kasvit – Piimäperältä Pilpasuolle. — *Norrinia* 11: 1–512.

The red-listing of vascular plants has begun

The new red-listing process of Finnish organisms has started. The classification and quantitative criteria of World Conservation Union (IUCN) are in use. To enhance the use of these rather complex instructions, a guide book in Finnish was published (Mannerkoski & Ryttylä 2007). The work is conducted by the Ministry of Environment, and the next Red Data Book will be published at the end of 2010. The vascular plant specialist group is responsible of producing the red list of vascular plants. To start with, the Botanical Museum produced us a list of approximately 2700 taxa which are mentioned in the national flora *Retkeilykasvio*. Each of them will get one of the IUCN-categories (Fig. p. 36). As the categorization process should only be applied to wild populations inside their natural range, quite a big proportion of these 2700 taxa will be classified as Not Applicable (NA). Also, a notable number of taxonomically difficult native taxa, such as many apomicts, will be completely left out of the categorization (Not Evaluated, NE). The preliminary listing will be carried out in 2008. In 2009 we concentrate on the details and documentation of taxa, which are classified as threatened. The final lists will be checked and accepted by the coordination-group in Ministry of Environment. The summaries and the final Red Data Book of all organism groups will be produced and published in 2010.

Terhi Ryttylä ja Mika Kalliovirta, Suomen ympäristökeskus, PL 140, 00251 Helsinki.

*terhi.ryttari@ymparisto.fi
mika.kalliovirta@ymparisto.fi*

Tapio Rintanen, Museotie 239, 49900 Virolahti.